

Maantieteen opetuksen kulttuurit

GERBER, ROD & MICHAEL WILLIAMS (2002; toim.). *Geography, culture and education*. 245 s. Kluwer Academic, Dordrecht.

Maantiede määritellään usein tieteenalaksi, joka toimii linkkinä luonnontieteellisten ja yhteiskuntatieteellisten lähestymistapojen välillä. Monia maantieteen keskeisiä käsitteitä, esimerkiksi *ympäristöä, tilaa, aluetta, paikkaa ja maisemaa*, voidaan tarkastella jatkumoina luonnon ja kulttuurin välillä. Yksi perinteisistä maantieteen sisäisistä jaoista on jako luonnon- ja kulttuurimaantieteeseen. Se, mitä kulttuurimaantiede on ja mikä on kulttuurin merkitys maantieteen opetuksessa, ovat Rod Gerberin ja Michael Williamsin toimittaman kirjan keskeisiä kysymyksiä.

Yhdeksäntoista artikkelin kokonaisuudessa kulttuuri- maantieteen ja maantieteen opetuksen asiantuntijat lähestyvät aihepiiriä neljästä näkökulmasta. Niistä ensimmäinen käsittelee maantieteen ja kulttuurin suhteita ja toinen kansalaisuuden käsitettä ja merkitystä. Kolmannessa osuudessa tarkastellaan kulttuurin tulkintoja maantieteen opetuksessa. Kirjan päättää maantieteen opetuksen tulevaisuuden pohdinta.

Johdannossaan toimittajat lähestyvät kirjan tematiikkaa tarkastelemalla maantiedettä yhteiskuntatieteenä. Kulttuurisen maantieteen historian he esittelevät tiiviisti kahdella sivulla nostaten esiin Vidal de la Blachen ja Carl Sauerin merkityksen, humanistisen ja kriittisen yhteiskuntamaantieteen, strukturaatioteorian, postmodernismin maantieteessä sekä feministiset näkökulmat. Kirjoittajat korostavat maantieteen merkitystä pyrittäessä ymmärtämään ihmisen toimintaa sekä yhteisön jäsenenä että suhteessa fyysiseen ympäristöön.

Toimittajia tarkemmin kulttuurin käsitteeseen ja kulttuurisen maantieteen sisältöihin johdattelevat Wayne Davies ja Mary Gilmartin. Heidän mukaansa *kulttuurille* voidaan antaa kolme merkitystä. Ensiksi sillä voidaan viitata korkeakulttuurin osa-alueisiin: kaunokirjallisuuteen, klassiseen musiikkiin ja taiteeseen. Tämän juuret ovat 1700-luvun romantiikassa. Toiseksi kulttuurilla tarkoitetaan elämäntapaa, joka on tyypillinen tietyn alueen asukkaille. Tämä merkitys yleistyi 1800-luvun kuluessa. Kolmanneksi käsitteellä voidaan viitata alaryhmien kulttuureihin, esimerkiksi etnisiin kulttuureihin, työväenluokan kulttuuriin, homokulttuuriin tai vaikkapa erilaisiin nuorisokulttuureihin. Tämä näkemys yleistyi 1900-luvun puolivälissä.

Davies ja Gilmartin tekevät eron perinteisen ja uuden kulttuurisen maantieteen välille (*cultural geography* ja *contemporary cultural geography*). Näistä edellinen perustui kulttuurin käsittämiseen tietyn alueen asukkaille tyypillisenä elämäntapana, jonka ilmenemismuotoja voitiin kartoittaa. Tämä näkemys on vaikuttanut koulujen kulttuurimaantieteen opetukseen voimakkaasti, ja suomalaisessa koulumaantiedossa näkemys on yhä edelleen vahvasti näkyvässä. Uusi kulttuuria tutkiva maantiede sen sijaan pyrkii ymmärtämään miten esimerkiksi ympäristö, alueellisesti jakautuneet ilmiöt ja niiden representaatiot vaikuttavat erilaisten identiteettien luomiseen ja kulttuurien uudelleen tuottamiseen. Uuden kulttuurisen maantieteen keskeisiä käsitteitä ovatkin esimerkiksi *identiteetti*,

sosiaalisesti tuotettu tila ja *maiseman representaatiot*. Keskeistä on ihmisen ympäristön näkeminen vallan ja vastarinnan kohtauspaikkana, josta tuotettujen esitysten tulkinta on yksi maantieteilijän tärkeistä tehtävistä.

Gwyn Edwards jatkaa omassa artikkelissaan uuden kulttuurisen maantieteen tarkastelua. Hän kirjoittaa maantieteen kulttuurisesta käänteestä ja korostaa, kuinka uudet lähestymistavat ovat tuoneet eettiset kysymykset entistä vahvemmin mukaan maantieteelliseen tutkimukseen. Hän kirjoittaa, kuinka ihmiset elävät maailmassa, jossa on entistä enemmän moraalisia ongelmia, mutta yhä vähemmän yksiselitteisiä ratkaisuja. Tämän vuoksi kasvatuksen ja koulutuksen tulisi pystyä tarjoamaan nuorille taitoja, ymmärrystä ja arvoja, joiden avulla he pystyvät toimimaan monimutkaisessa, jatkuvasti muuttuvassa ja moniarvoisessa maailmassa. Edwardsin mukaan kulttuurinen käänne voisi tarjota näitä tärkeitä lähestymistapoja ja työkaluja maantieteen opetukseen.

Kirjan toisessa osassa käsitellään *kansalaisuuden* käsitettä. Angloamerikkalaisissa maantieteen opetusta käsittelevässä keskustelussa kansalaiskasvatus (*citizenship education*) on ollut hyvin voimakkaasti esillä viime vuosina. Esimerkiksi Englannissa se tuli pakollisena kouluihin vuoden 2002 aikana. Opetus on tarkoitettu toteutettavaksi sekä erillisten kansalaiskasvatuksen oppituntien aikana että integroituna useiden oppiaineiden, erityisesti maantieteen ja historian, opetukseen. Maantieteen opetus ja kansalaiskasvatus jakavat David Lambertin mukaan monia arvoja, käsitteitä ja taitoja, joita opetuksessa tulisi ottaa huomioon. Näitä ovat esimerkiksi yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, kestävä kehitys, kriittinen ajattelu sekä päätöksenteon, itsearvioinnin ja vuorovaikutuksen taidot. Lambert ei halua erottaa kansalaiskasvatusta moraalikasvatuksesta. Hän korostaa, kuinka maantieteen opetuksessa on tärkeää esimerkiksi keskustelun ja oppilaiden oman elämän kautta lähestyä paikallisen ja globaalin suhdetta. Näin oppilaat voivat ymmärtää jokaisen olevan maailmankansalainen, joka päivittäin tekee paikallisella tasolla valintoja, jotka vaikuttavat myös maailmanlaajuisesti.

Kansalaiskasvatusta lähestytään monista näkökulmista. Manuela Ferreira tarkastelee ympäristökysymyksiä, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan kansalaiskasvatusta ja entistä voimakkaampaa arvojen ja eettisten näkökulmien painottamista kouluopetuksessa. Joseph Stoltman ja Lisa De Chano esittelevät poliittisen maantieteen näkökulmia kansalaiskasvatukseen, kun Margaret Robertson lähestyy sitä nuorten kokemusmaailman ja identiteetin määrittelyjen kautta. Vaikka näiden artikkeleiden näkökulmat kansalaisuuden käsitteeseen ovat keskenään hyvin erilaisia, yhdessä ne tuovat selkeästi esiin, kuinka tärkeässä asemassa maantieteen opettajat ovat kansalaiskasvatuksen toteuttajina.

Teoksen pääpaino on maantieteen opetuksen teoreettisessa keskustelussa, vaikka muutamit artikkelista keskittyvätkin vahvemmin empiiristen tutkimusten kuvaamiseen. Esimerkkejä kulttuurisen maantieteen eri osa-alueilta saadaan Kaakkois-Aasiasta, Australiasta, Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta, Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta. Kirjoittajat ja artikkeleiden aihe-

piirit edustavat kulttuurisen maantieteen ja maantieteen opetuksen tutkimuksen laajaa kirjoa. Teoksen toimittajat eivät yritäkään tehdä minkäänlaista yhteenvetoa kirjan teemoista, mikä lienee ollut viisas ratkaisu. Kirjan päätävässä luvussa he hahmottelevat maantieteen opetuksen tulevaisuutta *elinikäisen oppimisen* käsitteen avulla. Heidän mukaansa koulumaantiede voisi toimia ensim-

mäisenä askeleena maantieteen opiskelulle, jota jokainen voisi toteuttaa omassa arjessaan – niin paikallisesti, alueellisesti kuin globaalistikin.

SIRPA TANI

*Soveltavan kasvatustieteen laitos,
Helsingin yliopisto*